

В целом данные показатели по всем интеграционным объединениям по импорту остаются относительно стабильными на уровне 0,07-0,14, что позволяет сделать вывод об эффективной политике импортозамещения, проводимой рассматриваемыми экономикими.

В современном мировом хозяйстве внешняя торговля остается одной из самых сложных и, как следствие, самых регулируемых сфер экономики. Формы и методы государственного регулирования ВТД определяется каждой страной с учетом ее специфики, особенностей социально-экономического и политического строя, ее географического положения, специализации и т. д. Но при всех условиях каждое государство стремится защитить свои национальные интересы, способствовать социально-экономическому прогрессу общества и повышению благосостояния населения, создает с помощью торгово-политического регулирования своеобразный механизм, связывающий экономические характеристики национального хозяйства с теми экономическими процессами, которые находятся за пределами национальных границ, смягчая их влияние на национальную экономику, содействуя оптимальному ее развитию.

В современной внешнеэкономической политике происходит постоянное взаимодействие двух тенденций: стремления к либерализации международной торговли, к уничтожению торговых барьеров, привносимыми процессами углубления международного разделения труда, интернационализацией производительных сил, и одновременного усиления протекционизма, попыток ограничить проникновение иностранного капитала и товаров в страну, особенно в условиях влияния глобальных кризисных явлений.

На современном этапе масштабы негативных процессов (падение цен на нефть и металлы, отток капитала) значительно уступают показателям 2008–2009 годов. Кроме того, природа возможного кризиса в случае ухудшения ситуации в мире, по-видимому, будет определяться структурными и фискальными диспропорциями в развитии мировой экономики, в то время как мировой кризис 2008–2009 годов носил финансовый характер (наиболее уязвимыми были банковский сектор и сектор недвижимости).

Выводы. Неопределенность развития мировой экономики и нестабильность ценовой динамики мировых товарных рынков в среднесрочной перспективе оказывают существенное влияние на тенденции украинской экономики и определяют риски как более быстрого ее развития, так и обострения внутренних рисков, способных более значительно замедлить экономический рост. Замедление экономического роста может быть также связано с тенденциями и динамикой внутренних факторов развития, которые могут обостриться значительно сильнее, чем предусматривается в прогнозе.

В отношении развития внешних товарных рынков риски, связанные с усилением кризисных явлений в большинстве регионов мира, в условиях перехода мировой экономики на консервативную траекторию значительно снизились по сравнению с условиями прошлого года. В основном это связано со снижением рисков в Еврозоне в результате намерений Европейского центрального банка активизировать политику. В то же время стали повышаться риски негативного развития в развивающихся странах. Возможное начало сворачивания программы количественного смягчения в США уже привело к существенному оттоку капитала из этих стран. С учетом того, что изменение потоков капитала в наибольшей степени пришлось на экономики, имеющие негативный счет по текущим операциям, резко повысилась вероятность усиления трендов ослабления национальных валют с дальнейшей существенной негативной коррекцией внутреннего спроса.

Несмотря на сильное снижение прогноза в отношении Украины, риск развития ситуации по худшему сценарию остается высоким. При отсутствии значительного ускорения роста внешнего спроса на украинские товары, и учитывая необходимые большие платежи по внешнему долгу, устойчивость национальной валюты может подорваться сильнее, чем заложено в прогнозе.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська [та ін.] – К.: НІСД, 2010. – 96 с.
2. Макогон Ю.В. Рецессия украинской экономики: внешнеэкономический аспект / Ю.В. Макогон // Вісник ДонНУ, серія В: Економіка і право. – 2009. – №1. – с.7-17.
3. Официальный сайт Государственного комитета статистики Украины [Электронный ресурс] // Державний комітет статистики України: [сайт] – Режим доступа: <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Bennet I. The End of Capitalism and the Triumph of the Market Economy / I.Bennet // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.pattern.com/bennettj-edcap.html>
5. Jan Aart Scholte, "What is Globalization? The Definitional Issue – Again," CSGR Working Paper No. 109/02, December 2002. globalization. (2010).
6. Feenstra, Robert C. 1998. Integration of Trade and Disintegration of Production in the Global Economy. Journal of Economic Perspectives, 12(4): p. 31-50.
7. World Report 2012. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.unctad-docs.org/files/UNCTAD-WIR2012-Full-en.pdf>

УДК 343.365:343.237(091)(477)"11/19"

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ЗЛОЧИНУ ТА СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ У ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ КАТЕРИНИ ІІ

Беньцький А.С., к.ю.н., доцент, заступник начальника відділу організації наукової роботи та редакційно-видавничої діяльності Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка (України)

Беньцький А.С. Развитие законодательства Российской империи про кримінальну відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині у період правління Катерини ІІ

У статті проведено дослідження видатних історично-правових пам'яток другої половини XVIII століття. Визначені джерела кримінального права, які застосовувались на території Російській імперії у період правління Катерини ІІ. Розглянуто історію розвитку та становлення законодавства часів Катерини ІІ про кримінальну відповідальність за причетність до злочину та співучасть у злочині. Проаналізовано кримінально-правові положення Наказу Катерини ІІ Комісії про складення проекту нового Уложення 1767 р., Статуту благочинства або поліцейського 1782 р., а також інші узаконення Катерини ІІ, які передбачали відповідальність за переховування злочинця, недонесення про злочин, потурання злочину та співучасть у злочині. Розглянуто деякі питання кваліфікації діянь, які мали ознаки причетності до злочину. Встановлено значення правових документів, які були прийняті Катериною ІІ, для розвитку таких інститутів кримінального права, як причетність до злочину та співучасть у злочині.

Ключові слова: причетність до злочину, переховування злочинця, недонесення, потурання, співучасть у злочині.

Беньцький А.С. Развитие законодательства Российской империи об уголовной ответственности за прикосновенность к преступлению и соучастие в преступлении в период правления Екатерины ІІ

В статье проведено исследование выдающихся историко-правовых памятников второй половины XVIII века. Определены источники уголовного права, которые применялись на территории Российской империи в период правления Екатерины ІІ. Рассмотрена история развития и становления законодательства времен Екатерины ІІ об уголовной ответственности за прикосновенность к преступлению и соучастие в преступлении. Проанализированы уголовно-правовые положения Наказа Екатерины ІІ Комиссии о составлении проекта

нового Уложения 1767 г., Устава благочиния или полицейского 1782 г., а также другие узаконения Екатерины II, которые предусматривали ответственность за укрывательство преступника, недонесение о преступлении, попустительство преступлению и соучастие в преступлении. Рассмотрены некоторые вопросы квалификации деяний, имеющие признаки прикосновенности к преступлению. Установлено значение правовых документов, принятых Екатериной II, для развития таких институтов уголовного права, как прикосновенность к преступлению и соучастие в преступлении.

Ключевые слова: прикосновенность к преступлению, укрывательство преступника, недонесение, попустительство, соучастие в преступлении.

Benitsky A. The development of the legislation of the Russian Empire's on criminal responsibility for the crime and the implication of complicity in the crime during the reign of Catherine II

The article deals with the study of the outstanding historical and legal monuments of the second half of the XVIII century. The sources of the criminal law, which were applied on the territory of the Russian Empire during the reign of Catherine II. The history of development and formation of the legislation of the reign of Catherine II about criminal responsibility for the implication in the crime and the complicity in the crime. Analyzed the criminal provisions of the Order of Catherine II the Commission on the drafting of the new Code project 1767, The Statute of the discipline of the police 1782, as well as other legalisation of Catherine II, which included responsibility for concealment of a criminal failure to report a crime, the connivance of the crime and the complicity in the crime. Aspects of the offence, with signs implications for the crime. Set of legal instruments adopted by Catherine II, for the development of such institutions of the criminal law, as the implication in the crime and the complicity in the crime.

Keywords: implication in a crime, criminal's concealment, misprision, connivance, complicity in a crime.

Постановка проблеми. Основними джерелами кримінального права у другій половині XVIII століття залишалося Соборне Уложение 1649 р., новоуказні статті про татевні, розбійні та убивчі справи 1669 року, військово-морське кримінальне законодавство, яке було започатковано Петром I, та узаконення російського уряду. За часи правління Катерини II у Російській імперії було прийнято низку кримінально-правових документів. Найбільш відомими серед них були Наказ Катерини II Комісії про складення проекту нового Уложения 1767 року та Статут благочинства або поліцейський 1782 року.

Стан дослідження. Дослідження розвитку російського кримінального законодавства XVIII століття здійснювали такі вчені, як Л.С. Білогриць-Котляревський, П.Й. Бобровський, О.І. Горегляд, О.С. Жиряев, С.І. Зарудний, О.Ф. Кістяковський, А.В. Наумов, М.А. Неклюдов, М.Д. Сергієвський, В.Д. Спасович, М.С. Таганцев, І.Я. Фойницький та інші.

Виділення невирішеної проблеми. Комплексного аналізу кримінально-правових положень щодо відповідальності за переховування злочинця, недонесення, потурання, придбання або збут викраденого, співучасть у злочині, які містились у Наказі Катерини II Комісії про складення проекту нового Уложения від 1767 року, Статуті благочинства або поліцейському 1782 р. та інших правових пам'яток часів Катерини II, не проводилося.

Метою статті є визначення основних ознак причетності до злочину, а також співучасті у злочині, які містились у Наказі Катерини II Комісії про складення проекту нового Уложения від 1767 року, Статуті благочинства або поліцейському 1782 р. та інших законодавчих актів у період правління Катерини II.

Виклад основних положень. У перші роки правління Катерини II у Російській імперії продовжується кримінально-правова політика щодо посилення відповідальності переховувачів злочинців, недонесителів на них і потурачів злочинам. В іменному указі Катерини II від 10 лютого 1763 року звертається увага на небезпеку, яка виходить від причетних осіб, котрі сприяють розбійникам, злодіям, грабіжникам, лихоїмцям та іншим злочинцям: "... ибо таковыя злодеи, становщики вреднее самых злейших разбойников, тем, что когда б всех становщиков и пристанодержателей искоренить, то б и разбойники сами по себе истребились, не имея нигде прибежища своего" [2, с. 155–156]. Цим же указом було передбачено для розбійників та інших злочинців звільнення від покарання, якщо вони повідомлять про тих, хто надає сховище злочинцям, за умови, що вони не вчиняли вбивств і підпалив будинків. Крім того, він визначав матеріальну винагороду в розмірі 50 рублів за повідомлення про таких переховувачів.

Іменним указом Катерини II від 22 серпня 1765 року закріплювався порядок кругової поруки населення. Так, якщо буде виявлено, що в населеному пункті знаходили притулок злочинці, то його обивателів накладалися штрафні санкції: "А чтоб все жительства опоручить круговою порукою в искоренении таковых злодеев, за слабое в том смотрение, а иногда и понаровку, со всего того жительства, где воры и разбойники, хотя и не ведомые им, пристань и жительства в то время имели" [3, с. 228]. З кожної ревізійної душі, відповідно до цього указу, стягувався штраф по десять копійок.

За потурання у вчиненні злочину посадові особи, на яких покладалася обов'язок "викорінати" злочинців у ввіреній їм губернії, провінції чи місті, притягалися до відповідальності. Згідно з указом від 22 серпня 1765 р. відповідальність несли поміщики, прикажчиків, старости, соцьки та десяцькі, які не перешкоджали знаходженню у підпорядкованих їм населених пунктах розбійників, злодіїв, утримувачів пристаней, становщиків.

Поміщики від штрафних санкцій звільнялися за умови, що їм було невідомо про переховування злочинців у своєму маєтку. Населення звільнялося від відповідальності за переховування за умови, коли одним із жителів було надано злочинцеві житло на строк не більше трьох днів. У цьому випадку відповідальність покладалася лише на того, хто надав своє житло злочинцеві, і за умови, що йому було відомо про злочинну діяльність останнього. Якщо злочинець проживав у населеному пункті понад три дні, відповідальність несло все населення, незалежно від того, знало воно чи ні про злочинну діяльність особи, яка переховувалася. Як впливає з розгляданого документа, таких заходів було вжито для того, щоби "все обыватели в их селениях один за другим прилежнее смотрели, и никакой ворами и разбойниками пристани, а паче укрывательства, не чинили" [3, с. 228].

Указом від 22 серпня 1765 року передбачалося переховувачам злочинців відшкодувати шкоду, заподіяну тим, кого вони укривали: "в недостающее же число взыскивать с тех только одних, кои воров и разбойников заведомо держали, и об их воровствах знали" [3, с. 228].

У Наказі Катерини II Комісії про складення проекту нового Уложения від 1767 року (далі – Наказ 1767 р.) було відображено концептуальні положення з розвитку кримінального законодавства в дусі епохи Просвітництва. У ньому знайшлося місце питанням причетності до злочину та співучасті. Катерина II в статті 202 глави X Наказу 1767 р. звертала увагу на необхідність диференціації відповідальності співучасників злочину: "... надобно положить наказания не столь великия сообщникам в беззаконии, которые не суть непосредственными оною исполнителями, как самим настоящим исполнителям" [1]. Катерина II зазначала, що "законы, наказующие с большею жестокостию исполнителей преступления, нежели простых только сообщников, воспрепятствуют, чтоб опасность могла быть равно на всех разделена, и причинять, что будет труднее сыскать человека, который бы захотел взять на себя совершить умышленное злодеяние, понеже опасность, которой он себя подвергнет, будет больше в рассуждении наказания, за то ему положенного неравного с прочими сообщниками" [1]. На думку Катерини II, такий підхід до врахування ступеня участі кожного з винуватців у спільному вчиненні злочину зменшить можливість "спільникам злодійства погодитися між собою".

У статті 203 глави X Наказу 1767 р. Катерина II розмірковує про доцільність звільнення від покарання співучасників злочинної діяльності, які повідомлять про її членів. Вона пропонує застосовувати таке правило у виняткових випадках: "Общий всегдашний закон, обещающий прощение всякому сообщнику, открывающему преступление, должно предпочесть временному особому объявлению в случае каком особеном; ибо такой закон может предупредить соединение злодеев, вперяя в каждого из них страх, чтоб не подвергнуть себя одного опасности; но должно по том и наблюдать свято сие обещание и дать, так говоря, защитительную стражу всякому, кто на сей закон ссылаться станет" [1].

Катерина II в статті 403 глави XX Наказу 1767 р. приділила увагу розгляду питання стосовно доносительства про злочини. На її погляд, обов'язок доносити має бути передбачений для громадян лише про особливо небезпечні злочини, котрі стосуються тільки "образи Величності".

У період правління Катерини II 19 грудня 1774 року було прийнято інструкцію "соцькому з товариші" (далі – інструкція від 19 грудня 1774 року), у якій містилися вказівки соцьким, п'ятдесяцьким і десяцьким здійснювати контроль над населенням, щоб у населених пунктах "кроушихся воров и разбойников, шпионов и злоумышленных злоразгласителей и ко всякому воровству подговорщиков, и беглых драгун, солдат, матросов и рекрут и пристанодержателей и укрывателей отнюдь не было" [4, с. 1067–1081].

Причини, що спонукали селянина тікати від поміщика, а солдата й матроса – із місць несення служби, мали соціально-економічний характер. Їх дуже добре розкрито дослідниками кріпосного права, яке існувало протягом кількох століть на території Росії. Уведення жорстких кримінально-правових заходів, спрямованих на "викоренення" зростаючої кількості розбійних збройних загонів у губерніях і провінціях, а також утримання військовослужбовців, рекрутів і селян від утеч, які зазвичай поповнювали лави злочинців, були викликані бажанням російського уряду забезпечити населення імперії від насильства, яким загрожували маргінальні групи.

Відповідно до інструкції від 19 грудня 1774 року соцькі, п'ятдесяцькі, десяцькі, старости й вибірні люди за потурання вчиненню злочинів, а також переховування злочинців жителями населених пунктів, якими вони управляли, несли відповідальність: "о ворах и разбойниках и смертноубийцах и о пристанослужителях уедава, ловить и в надлежащее место за крепким караулом приводит не будут, или хотя одного из оных вора и разбойника и смертоубийцу, по слышании узнав утаить, и в Канцелярии не объявит... с таковым поступлено будет по указу без упущения" [4, с. 1070]. Цим документом на мешканців населених пунктів було покладено обов'язок повідомляти представників влади про знаходження "разбойников и смертноубийц", а також брати участь у їх ловінні.

8 квітня 1782 року Катерина II підписала Статут благочинства або поліцейський (далі – Статут 1782 р.). Цей документ активно використовувався в судовій практиці, оскільки в ньому містились окремі питання кваліфікації злочинів, а також правила призначення покарання за окремі види злочинів.

Статут 1782 р. містив низку кримінально-правових норм, котрі мали ознаки причетності до злочину та співучасті. Так, у статті 229 розділу М "Запрещени" Статуту перелічувалися діяння, що мали ознаки приховування злочину. Вони були віднесені до категорії злочинів проти правосуддя: "подтверждается запрещение учинять уголовных преступлений противу правосудия вообще, как то..." [6, с. 480]. До їх числа входили: "прием краденной вещи" (п. 8), "лживое употребление поддельного, или скрытого, или утаенного" (п. 10), "утайка уголовного дела" (п. 12) [6, с. 480–481]. У ч. 2 ст. 271 Статуту 1782 р. було передбачено відповідальність за потурання по службі: "учинить упущение должности" [6, с. 486].

Статут 1782 р. включав норми, які передбачали відповідальність за групову співучасть. Про такі злочини йшлося в статті 230 розділу М "Запрещени". Це "сходбища подозрительная" (п. 2), "челобитье или прошение, или донос скопом или заговором" (п. 7). Ці злочини були віднесені до тих, що були "противу народной тишины" [6, с. 481].

Відповідно до Статуту 1782 р. при визначенні виду покарання враховувався розмір майна, яке винні незаконно придбавають. У п. 8 ст. 271 за прийняття краденої речі ціною понад двадцять рублів передбачалося взяття винного під варту й передання його до суду. Якщо сума була нижчою за двадцять рублів, то винний брався під варту й направлявся в робочий дім "донеже заработает, сколько ценою принял краденую вещь" [6, с. 486].

За такі діяння, як "упущение должности" (п. 2 ст. 271), використання приховуваного майна (п. 10 ст. 271), утаювання кримінального злочину (п. 12 ст. 271), "сходбище подозрительное" (п. 1 ст. 272), "учинение скопа" (п. 6 ст. 272), "учинение челобитья или прошение или донос скопом или заговором" (п. 7 ст. 272) Статут 1782 р. зобов'язував органи влади брати винних під варту й направляти до суду: "... того иматъ под стражу, и отослать к суду" [6, с. 486].

Таким чином, розмір приховуваного майна, вид приховуваного злочину, кількість осіб, що утворювали "сходбище" або "скоп", значення не мало. Винну особу належало представити суду для дальшого розгляду. Отже, такі діяння мали великий ступінь суспільної небезпечності в порівнянні з тими, за які признавалося покарання у вигляді направлення в робочий дім.

Про підбурювання знаходимо згадку в статті 200 Статуту 1782 р., де було закріплено заборону підбурювати православних змінити віру: "Подтверждается и возобновляется запрещение всем и каждому иноверцу православного отвратить от православия, или уговорить перейти в иную веру" [6, с. 478].

У Грамоті на права і вигоди містам Російської імперії (Жалуваній грамоті містам) і в Грамоті на права, вольності й переваги благородного російського дворянства (Жалуваній грамоті дворянству), прийнятих у 1785 році Катериною II, було передбачено відповідальність за підбурювання до злочину. Так, дворянин і міщанин могли бути позбавлені свого звання, якщо "доказано будет, что других уговаривал, или научал подобныя преступления учинить" [5, с. 347]. До таких злочинів належали: порушення клятви, зрада, розбій, всілякі крадіжки, нечесні вчинки, злочини, за які закон передбачав тілесне покарання.

Наприкінці XVIII століття за активної участі Катерини II було проведено низку реформ у правовій системі. У Наказі Комісії про складення проекту нового Уложения від 1767 року було закладено основи для перетворення кримінального законодавства. У цьому документі зверталася увага на необхідність диференційованого застосування покарання до співучасників скоєння злочину. Пропонувалися заохочувальні заходи до осіб, які повідомили органи влади про членів злочинних об'єднань тощо. У Наказі пропонувалося частково декриміналізувати недонесення про злочин.

Висновки. У Статуті благочинному або поліцейському 1782 р. було закладено принципи розмежування інститутів причетності до злочину та інституту співучасті в злочині. Цей документ містив правила застосування покарань до осіб, які вчинили злочин у співучасті. Статут 1782 р. визначав питання кваліфікації діянь, які мали ознаки приховування злочину, недонесення, потурання, а також придбання або збуту майна, здобутого злочинним шляхом.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Екатерины II Комиссии о составлении проекта нового Уложения. 1767 г. // [Електронний ресурс] // Сайт: "Российский общеобразовательный портал". – Режим доступу до документа: http://historydoc.edu.ru/catalog.asp?ob_no=12793. – Дата доступу: 10.03.2013.
2. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1-е. 1 марта 1649 – 1825 гг. : В 45 т. Том XVI. 28 июня 1762 – 1764. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1830. – № 11750. – С. 154–157.
3. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1-е. 1 марта 1649 – 1825 гг. : В 45 т. Том XVII. 1765 – 1766. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1830. – № 12455. – С. 227 – 229.
4. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1-е. 1 марта 1649 – 1825 гг. : В 45 т. Том XIX. 1770 – 1774. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1830. – № 14231. – С. 1067–1081.
5. Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1-е. 1 марта 1649 – 1825 гг. : В 45 т. Том XX. 1784 – 1788. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1830. – № 16187. – С. 344–358.
6. Указ Екатерины II "Устав Благочиния или Полицейский" от 8 апреля 1782 г. // Полное собрание законов Российской Империи. Собрание 1-е. 1 марта 1649 – 1825 гг. : В 45 т. Том XXI. 1781 – 1783. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1830. – № 15379. – С. 461–488.